

ปัจจัยและการก่อตัวของเชื้อไฟแห่งความรุนแรง สามจังหวัดชายแดนภาคใต้: บทสำรวจจากเอกสาร (1)

ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเริ่มต้นขึ้นอย่างหนักอีกครั้งในขณะที่เทศกาลเฉลิมฉลองปีใหม่ของคนไทยในปี 2004 ยังไม่เสร็จสิ้นดี ก่อให้เกิดกระแสการผลิตสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ประเพณี วรรณกรรม และการเมืองเกี่ยวกับกลุ่มชนชายแดนภาคใต้ออกมาจำนวนมาก งานเหล่านี้จำนวนหนึ่งทำหน้าที่ชี้ให้เห็นถึงกลุ่มคนที่ “เป็นไทย” แต่มีความแตกต่างจากชาวไทยกระแสหลัก และยังมีงานศึกษาอีกจำนวนหนึ่งตอกย้ำถึง “ความไม่เป็นไทย” ของคนกลุ่มนี้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างสูงยิ่ง ซึ่งก็เป็นดังที่นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งระบุไว้ว่า ปรากฏการณ์การผลิตสร้างองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้จนกระทั่งอาจเรียกได้ว่าเป็น

“อุตสาหกรรมวิชาการ” นั้น บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชนชาวมลายูมุสลิมที่สังคมไทยมีอยู่น้อยเป็นอย่างยิ่ง การสำรวจของนักวิชาการไทยพบว่า ในช่วงเวลาเพียง 4 ปีตั้งแต่เกิดเหตุการณ์จนถึงปี 2007 มีงานเขียนเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ด้านต่างๆ ออกมามากถึง 584 เรื่อง¹ มากกว่าช่วงเวลาตั้งแต่ 1978-2004 หรือ 26 ปีก่อนหน้านั้นถึง 247 เรื่อง² สภาวะการณ์เช่นนี้นักวิชาการบางคนระบุว่า เป็นสัญญาณที่แสดงให้เห็นว่า แม้จะเกิดเหตุการณ์เล็กใหญ่ขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490-2540 แต่ “สังคมไทยยังต้องการองค์ความรู้เพื่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับมลายูมุสลิมอีกมาก”³

¹ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. “องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ.2547-2550). ใน ศูนย์ข่าวสันติภาพ. (2552). ศึกษาความรุนแรงภาคใต้: บริบททางนโยบาย ความรู้ การรับรู้ รายงานการศึกษาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

² แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. “ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยในรอบ 26 ปี” ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). แผ่นดินจินตนาการ. กรุงเทพฯ: มติชน, หน้า 116.

³ พิเชฐ แสงทอง. (2550). “ผจญภัยในแดนมหัศจรรย์: ภารกิจของ ‘ความเป็นไทย’ ในวรรณกรรมไทยว่าด้วยมลายูมุสลิม.” ใน แหกบ้านตัวเอง. ปทุมธานี: นาค.

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะได้สำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งและข้อเสนอในการแก้ไขความขัดแย้งจากมุมมองของนักวิชาการที่สนใจศึกษาปัญหาชายแดนภาคใต้ทั้งที่เป็นชาวต่างชาติ นักวิชาการไทยนอกพื้นที่ และนักวิชาการท้องถิ่นเอง เพื่อแสดงให้เห็นถึงมุมมอง วิธีการวิเคราะห์ปัญหา และกรอบโครงความคิดของงานเขียนทางวิชาการซึ่งโดยนัยแล้ว ทั้งหมดปรากฏขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และนำเสนอช่องทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

โครงเรื่องและคำอธิบายว่าด้วยความขัดแย้ง

งานวิชาการที่ผู้ศึกษาได้สำรวจระหว่างปี 2004-2007 จำนวนหนึ่งมีกรอบโครงเรื่องและคำอธิบายปัญหาว่าด้วยความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้แตกต่างกันไป อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คำอธิบายในงานศึกษาเหล่านั้นก็สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่อธิบายบนเงื่อนไขของปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นงานที่ยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของงานวิเคราะห์ปัญหาชายแดนภาคใต้ และกลุ่มที่อธิบายบนเงื่อนไขของปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นกระแสเสียงส่วนน้อย ที่ไม่ได้รับการยอมรับ และออกจะมีเสียงปฏิเสธมากพอสมควร ทั้งจากนักวิชาการที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ และข้าราชการผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับความรุนแรง

1.1 โครงเรื่องว่าด้วยความขัดแย้งบนปัจจัยภายใน

ได้เกิดเหตุความรุนแรงครั้งใหญ่อีกครั้งในวันที่ 28 เมษายน 2547 ห่างจากเหตุการณ์ปล้นปืนที่ถือเป็นสัญญาณของความรุนแรงครั้งใหญ่เกือบ 3 เดือนเต็ม ทำให้มีผู้เสียชีวิตมากถึง 112 คน ภายหลังเหตุการณ์รุนแรงหลายครั้ง ซึ่งรวมถึงกรณีการล้อมปราบที่มีสยิดกรือเซะด้วย ได้เกิดองค์กรเฉพาะกิจขึ้นมาองค์กรหนึ่ง คือ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ (กอส.) ทำหน้าที่วิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และเสนอทางออกให้แก่การแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ รายงานฉบับยี่ดยาวของ กอส. เปิดเผยออกมาเมื่อปี พ.ศ.2549 ระบุถึงสาเหตุปัญหาว่า มีสาเหตุมาจากปัญหาหลักๆ สามประการคือ ปัญหาเชิงบุคคล เชิงโครงสร้าง และปัญหาเชิงวัฒนธรรม ซึ่งทั้ง 3 ข้อนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยภายใน

ที่สั่งสมและก่อตัวขึ้นมาในสังคมไทยเอง ทั้งนี้ กอส. ได้ แบ่งประเด็นปัญหาออกเป็นข้อๆ คือ เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ได้แก่ เงื่อนไขเชิงบุคคล ได้แก่ การใช้อำนาจทางการเมืองปกครองในพื้นที่เหมือนไม่มีขอบเขต การใช้ความรุนแรงโดยฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบและการตอบโต้ของฝ่ายรัฐด้วยความรุนแรง ส่วนเงื่อนไขเชิงโครงสร้างได้รับการขยายความมากเป็นพิเศษถึง 5 ประการ ได้แก่

- (1) ความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากระบบการยุติธรรมและลักษณะการปกครองที่เป็นอยู่
- (2) เศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่เข้มแข็ง มีคนจนจำนวนมากขณะที่ปัญหาทรัพยากรกำลังผลักชาวบ้านเข้าสู่ความยากจน และไม่มีทางเลือก
- (3) การศึกษาที่ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนส่วนใหญ่มีพลังเอาชนะการทำลายทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม
- (4) ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู ขณะที่ประชากรส่วนน้อยที่เป็นชาวพุทธลดลงอย่างต่อเนื่อง
- (5) ปัญหาเกิดขึ้นในบริบทภูมิรัฐศาสตร์บริเวณชายแดนภาคใต้ของไทยและมาเลเซีย ทำให้เกิดการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตระหว่างสองประเทศอย่างแจ่มชัด

ประการสุดท้าย คือ เงื่อนไขทางวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะเฉพาะทางศาสนาและชาติพันธุ์ในพื้นที่ คือ ศาสนาอิสลาม ภาษามลายู และประวัติศาสตร์ปัตตานี สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขในสังคมซึ่งทำหน้าที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงหรือทำให้ผู้คนไม่ยอมรับหรือเห็นด้วยกับฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง ทั้งหมดนี้ทำให้ผู้ก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อาศัยเงื่อนไขเหล่านี้อ้างความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงในการต่อสู้เพื่อเป้าหมายของตนในนามของอัตลักษณ์ความเป็นมลายูมุสลิม

ภายหลังเหตุการณ์ 28 เมษายน เช่นกัน วารสารด้านสังคมการเมืองและวัฒนธรรมของไทยชื่อ “ฟ้าเดียวกัน” ก็ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดสัมมนาโต๊ะกลมพูดคุยถึงประเด็นปัญหาชายแดนภาคใต้ที่สะท้อนขวัญเป็นอย่างยิ่ง มั่นโชร์ สาและ นักเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งเป็นชาวมลายูมุสลิมคนหนึ่ง พูดในงานนี้ว่า “ปัจจัยหรือรากเหง้าของปัญหาทั้งหลายไม่ใช่ปัญหาเศรษฐกิจ และความยากจนอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาอย่างอื่นด้วย”⁴ เขาไม่ได้ขยายความว่า “ปัญหาอย่างอื่น” นั้นคืออะไร แต่ในการแสดงความคิดเห็นก่อนหน้านั้นและต่อๆ มาพอที่จะทำให้งามมองเห็นโดยนัยได้ว่า “ปัญหาอย่างอื่น” ที่เขาหมายถึงนั้นอาจจะเป็นปัญหาที่อ่อนไหวและประอบางที่ทำงานกับความรู้สึกของชาวบ้านในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บางเรื่องอาจจะเป็นปัญหาที่สั่งสมมา ขณะบางปัญหาก็อาจจะเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะแก้ปัญหาโดยรัฐนั่นเอง แต่เงื่อนไขของปัญหาทั้งหมดที่เขาว่านั้น ดูเหมือนจะมีน้ำหนักไปที่ปัจจัยภายในซึ่งเป็นแนวโน้มหลักในการทำความเข้าใจสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งปัจจุบัน

มั่นโชร์ สาและ
นักเคลื่อนไหวทางสังคม

⁴ กองบรรณาธิการ. “ข้อเสนอภาคประชาชนต่อสถานการณ์ความรุนแรงในภาคใต้.” ฟ้าเดียวกัน. 2, 3 (กรกฎาคม-กันยายน), หน้า 131

บนโครงเรื่องที่ยื่นขึ้นจากความคิดเรื่องปัจจัยภายในเป็นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชายแดนภาคใต้ของไทยนั้น จากการสำรวจงานเขียนจำนวนหนึ่งพบว่า มีการพิจารณาใน 4 ปัจจัยด้วยกัน คือ เรื่องประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์, ศาสนาและวัฒนธรรม, ความคับข้องหมองใจ และอุตสาหกรรมความรุนแรง หรืออุตสาหกรรมสงคราม

1.1.1 ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์

ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ได้รับการวิเคราะห์และเชื่อถือกันอย่างแน่นหนา มาตั้งแต่เริ่มต้นเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงครั้งใหญ่เมื่อต้นปี พ.ศ.2547 ในงานศึกษาวิจัย ทั้งโดยโครงการขนาดต่างๆ และวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา อັตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะถูกขบเน้นเป็นพิเศษเพื่อแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยจำเพาะที่จะก่อให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงจำเพาะอันมีเหตุ รูปแบบ และผลที่แตกต่างไปจากรูปลักษณ์ของการต่อต้านในภูมิภาคอื่นๆ ของไทย

ข้อเขียนของ จรัญ มะลูลีม ในเอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการเมืองในภูมิภาคและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เรื่อง “ชาวไทยมุสลิมในประเทศไทย” ว่า ดำรงอยู่ในสังคมไทยบนสายธารประวัติศาสตร์แห่งความชั่วร้าย เขากล่าวว่า “ถ้าเราย้อนประวัติศาสตร์ไปตั้งแต่ดินแดนทางใต้ของชาวมุสลิมถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมือง จนกระทั่งบัดนี้ เราจะเห็นได้ว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้าย ถึงแม้จะมีสภาพการณ์บางอย่างชี้ไปในทางที่ดีบ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วครวเท่านั้น”⁵ แม้จรัญ จะไม่ได้กล่าวถึงสถานการณ์ความรุนแรงโดยตรง แต่ในความเห็นของเขา ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐไทย/สยามที่เริ่มต้นก่อปัญหานั้นก็คือ ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นยุคของการปฏิรูปเพื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ของสยามในทุกๆ ด้าน ยุคนี้เป็นยุคเริ่มต้นของการปกครองแบบรวมศูนย์ ที่รัฐบาลกลางส่งคนลงไปปกครองและแยกออกเป็นหัวเมือง แยกเล็กๆ ย่อยๆ เพื่อให้สะดวกในการปกครอง ทำนองหลักยุทธศาสตร์การปกครองของไทยที่เรียกว่า “แบ่งแยกแล้วปกครอง” ที่สำคัญ จรัญนั้นมีความเชื่อว่าประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์นี้ยังส่งผลให้เห็นทั้งด้านดีและชั่วร้ายอย่างเกี่ยวเนื่องจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากวิธีคิดที่เห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งของปัญหาปัจจุบันนั่นเอง ทำให้งานศึกษา ไม่ว่าจะเป็งานวิจัยรายชิ้น งานวิจัยที่เป็นกลุ่มวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก จึงมักจะมีบทที่ว่าด้วยภูมิหลังของความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ก่อนเสมอเพื่อโน้มน้าว

จรัญ มะลูลีม

www.matchon.co.th

⁵ จรัญ มะลูลีม. (2550). “ชาวไทยมุสลิมในประเทศไทย.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการเมืองในภูมิภาคและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ให้ผู้อ่านเห็นว่า ปัญหาชายแดนภาคใต้มีรากเหง้าที่ยังลึกซึ้งยากที่จะแก้ไขหากผู้เกี่ยวข้องไม่ปรับภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยความสัมพันธ์ในความคิดของตนเสียใหม่ หนังสือเรื่อง “ดับไฟใต้” ของ ขจัดภัย บรูซ พัฒน์ อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ที่มีผลงานเกี่ยวกับชาวไทยมุสลิมมาแล้วหลายเล่มถึงกับอุทิศพื้นที่ในหนังสือ 1 บท ให้กับการบรรยายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการปกครองและความขัดแย้งระหว่างสยามกับปัตตานี⁶ การตอกย้ำปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์จึงถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่กล่อมเกลารัฐและสังคมไทยโดยรวมตระหนักถึงความเป็นธรรมที่วัฒนธรรมใหญ่กระทำต่อวัฒนธรรมย่อย พร้อมทั้งเรียกร้องให้เคารพอัตลักษณ์ความเป็นอื่นที่มีอยู่ในสังคมไทยซึ่งเคยถูกการเมืองการปกครองในประวัติศาสตร์เบียดขับให้สูญหายไปด้วย

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ถูกปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ความตระหนักถึงความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์กับความรุนแรงในปัจจุบันกลับดูเหมือนจะช่วยตอกย้ำความรุนแรง และสะกิดแผลแห่งความเจ็บปวดและโกรธแค้นให้แก่ชาวมลายูมุสลิมมากขึ้น ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม/ไทยในฐานะรัฐใหญ่ และปัตตานีในฐานะรัฐเล็ก ถูกประวัติศาสตร์ยืนยันตอกย้ำให้กลายเป็น “ประวัติศาสตร์แห่งความรุนแรง” น้ำเสียงของงานเขียนที่เขียนขึ้นมาโดยส่วนใหญ่ มักจะยืนอยู่บนแนวคิดของสองฝ่าย คือ ฝ่ายนักวิชาการ สื่อมวลชน และนักพัฒนาเอกชน ส่วนอีกฝ่ายคือ นักวิชาการในองค์กรของรัฐและผู้เห็นด้วยกับรัฐ

นักวิชาการ สื่อมวลชน ตลอดจนนักพัฒนาเอกชนบางส่วน ที่เคยเป็นผู้เชื่อมโยงในแนวคิดกำหนดทางด้านสังคมมาก่อนโดยเฉพาะในยุคความรุนแรงทางการเมืองช่วง พ.ศ.2516-2519 ที่ได้ชื่อว่าหัวก้าวหน้ามักอธิบายประวัติศาสตร์โดยการตอกย้ำบาดแผลแห่งความรุนแรงและเจ็บปวดของชาวปัตตานี เพื่อกระตุ้นให้รัฐบาลปรับฐานคิดเกี่ยวกับการจัดการปัตตานีเสียใหม่ให้ยืนอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างทางอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ที่มีท่าทีดังกล่าวค่อนข้างเด่นชัด ก็เช่น ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ อดีตนักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์และได้รับผลกระทบจากการปราบปรามทางการเมืองในยุค 6 ตุลาคม 2519

พิเชฐ แสงทอง ในบทความซึ่งตีพิมพ์ในวารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์⁷ ระบุว่า ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เป็นแนวคิดสำคัญที่ยังปรากฏเป็นที่มาของงานชิ้นสำคัญของ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ที่ปรากฏเป็นหนังสือ “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย” จัดพิมพ์ขึ้นในโครงการตลาดวิซามหาวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังการรัฐประหารรัฐบาล พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อ พ.ศ.2549⁸ จนถึงปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้พิมพ์แล้ว 3 ครั้ง

ธเนศ ออกตัวว่าการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชายแดนภาคใต้ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้เป็นเพราะตนเองเป็นนักประวัติศาสตร์โดยอาชีพ แต่ “จริงๆ แล้วมาจากการพบว่า ข้อมูลและการอธิบายของผู้คนทั้งในหน่วยงาน

⁶ ขจัดภัย บรูซ พัฒน์. (2548). **ดับไฟใต้**. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา.

⁷ พิเชฐ แสงทอง. (2557). “โปรดฟังอีกครั้ง... ประวัติศาสตร์บาดแผลในชายแดนใต้: จาก ‘ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย’ ถึง ‘ประวัติศาสตร์วิพากษ์ สยามไทยกับปัตตานี’”. **สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 20(1), 261-269.

⁸ แม้แต่การเกิดขึ้นของโครงการตลาดวิซามหาวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับปัจจัยของการเกิดเหตุความรุนแรงที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของการที่ “สังคมไทยไม่เรียนรู้และไม่เข้าใจความเป็นมุสลิมดีพอ”

ราชการและเอกชน ทั้งสถาบันและปัจเจกชน ในปัญหาจังหวัดมลายูมุสลิมภาคใต้ นั้น ชัดแย้งและไม่ตรงต่อหลักฐานขั้นต้นเป็นอันมาก ที่สำคัญคือการเมืองคดีในประวัติศาสตร์เรื่องปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นอยู่มาก”⁹ ดังนั้น ธเนศจึงปรารถนาที่จะศึกษาข้อมูลเพื่อ “สร้างประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง”

นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของไทยผู้นี้ ยอมรับว่ามีอคติหรือมีการกล่าวหาจากมุมมองของรัฐชาติไทยถึงขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อก่อความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมาในประวัติศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดน อคติและข้อกล่าวหาที่มีความหนักแน่นแน่นอนจนถึงระดับที่ธเนศใช้คำว่า “ทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน” แม้ว่าธเนศจะยอมรับเองว่าแนวคิดเรื่องผู้ก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สังคมไทยเข้าใจจะเกิดขึ้นจากอคติและความเชื่อที่ขาดบริบท ตลอดจนไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์สนับสนุน การใช้คำว่า “ทฤษฎี” กับสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเชื่อและอคติจึงดูจะเป็นความบกพร่องของงานศึกษานี้ อย่างน้อยก็ในชื่อเรื่องอันถือเป็นคำสำคัญที่จะสะท้อนออกมาถึงภาพรวมของงานศึกษา เขากล่าวว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือสังคมไทยมักมองข้ามกำเนิดและความเป็นมาของมโนทัศน์แบ่งแยกดินแดน และข้ามไปรวมศูนย์การศึกษา

ที่พัฒนาการช่วงหลังๆ ซึ่งมักจะเป็นเรื่องของความขัดแย้ง ซึ่งด้านหนึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าและมีการประโคนฆ่ากันมาก แต่ราคาที่เราต้องจ่ายไปให้กับความโง่เขลาและการหลงลืมประวัติศาสตร์ในเรื่องกำเนิดของความขัดแย้งในการแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้อีกคือ การทำให้ปัญหานี้ยืดเยื้อต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ธเนศ ให้ความสำคัญกับสาเหตุของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเมืองมากเป็นพิเศษ ทั้งการเมืองภายในประเทศไทยเอง และการเมืองภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเขาให้ความสำคัญในฐานะปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ภายนอก ธเนศ อธิบายว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเริ่มสงครามเย็นต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่นำโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรในยุโรปเช่น อังกฤษ เป็นบริบทสำคัญที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของชาติเล็กๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในกรณีภาคใต้ การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาและกลุ่มชาตินิยมมลายูมีส่วนสร้างความหวังวิฤกษ์ให้แก่ฝ่ายพันธมิตร โดยเฉพาะเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์มลายาโจมตีด้วยกำลังอาวุธ ทำให้อังกฤษประกาศภาวะฉุกเฉินทั่วไปในมลายาในปี พ.ศ.2490

⁹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2549). *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 8.

ส่วนปัจจัยประวัติศาสตร์การเมืองภายใน ได้แก่ การต่อสู้และโค่นล้มพลังการเมืองฝ่ายเสรีนิยมและก้าวหน้า (พรรคสหชีพและแนวร่วมรัฐธรรมนูญ) ที่นำโดย ปรีดี พนมยงค์ และอดีตขบวนการเสรีไทย โดยมีกลุ่มและนักการเมืองท้องถิ่นสำคัญๆ ร่วมด้วย โดยเฉพาะทางภาคอีสาน ฝ่ายตรงข้ามที่ประกอบกันเป็นพลังอนุรักษ์นิยมและต่อต้านฝ่ายก้าวหน้า ได้แก่ กลุ่มกษัตริย์นิยม กลุ่มข้าราชการเก่า และที่สำคัญคือ กลุ่มทหารบก โดยมีพรรคการเมืองเอียงขวาคือ ประชาธิปัตย์ให้การสนับสนุนด้วย เหตุการณ์สำคัญที่สุดที่นำไปสู่การกำเนิดของการเมืองที่ต่อต้านรัฐด้วยหนทางนอกระบบและกฎหมาย นั่นคือ การรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ซึ่งธนศพนานนามว่าเป็น “บิดาของการรัฐประหารและปฏิวัติโดยกองทัพ” ตลอดระยะเวลาถึงศตวรรษบนเส้นทางการเมืองไทย

เหตุที่ทำให้ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์กลายเป็นเงื่อนไขของความรุนแรงประการหนึ่งใหม่โน้ตชนของงานวิชาการเกี่ยวกับชายแดนใต้ก็เพราะพื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์มลายูเป็นชนส่วนใหญ่ มากถึง 85% (และเพิ่มอัตราส่วนมากขึ้นในปัจจุบัน เพราะกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธบางส่วนได้ย้ายออกไปเนื่องจากหวาดกลัวภัยจากการก่อเหตุความรุนแรง) สิ่งนี้เป็นความจริงที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากกลุ่มผู้ให้ความสนใจปัญหาชายแดนใต้เป็นพื้นฐาน มีความพยายามเชื่อมโยงปัจจัยด้านประวัติศาสตร์การเมืองทั้งภายในและภายนอกเข้าหากัน พร้อมกับ บัญญัติการปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์เข้าไปด้วย การเมืองของความรุนแรงในภาคใต้ของไทยจึงได้รับการอธิบายว่าเป็นการเมืองที่เกิดจากประวัติศาสตร์การเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยในระยะแรกๆ เป็นการเมืองเชิงอุดมการณ์ที่สัมพันธ์กับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มลายูซึ่งชายแดนใต้จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมาเลเซียซึ่งเป็นรัฐอิสลามมากกว่า โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชาตินิยมมลายูอันเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งในห้วงเวลานั้นไทยถูกการกดดันจากอังกฤษให้เลิกอ้างสิทธิเหนือดินแดนต่างๆ เช่น รัฐฉาน ลาว กัมพูชา และรัฐมลายูทางเหนือของมาลายาอังกฤษ กลุ่มผู้นามลายุปัตตานีก็ได้ร่วมกันยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษช่วยเหลือในการปลดปล่อยปัตตานีออกจากอำนาจของไทย ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ได้ถูกนำมาอ้างอิง โดยเน้นว่า ปัตตานีคือประเทศของชาวมลายู

ซึ่งในอดีตมีรายนามลายูปกครองมาหลายชั่วอายุคน¹⁰ อดีตหัวหน้าหน่วยจระเข้ “ทหารปลดแอกปัตตานี” หรือ Tentara Pembebasan Patani เคยให้สัมภาษณ์ หนังสือพิมพ์จัตุรัส ฉบับวันที่ 2 มีนาคม 2519 ว่า ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง อังกฤษได้สัญญา กับชนชั้นนำของปัตตานีว่า “จะช่วยปลดปล่อยเราจาก แอกของรัฐบาลสยาม ถ้าหากเราช่วยรบต่อต้านญี่ปุ่น กับเขา...หนุ่มสาวชาวปัตตานีได้สังเวชชีวิตและเลือด เนื้อในสงครามต่อต้านครั้งนี้มากมาย เมื่อสิ้นสงคราม และฝ่ายอังกฤษประสบชัยชนะ เราได้พบว่าสัญญา ระหว่างเราได้ถูกฉีกทำลายด้วยน้ำมือและถ้อยคำ อันตลบตะแลงของมัน”

ธเนศ ระบุว่า กรณีการก่อตัวของขบวนการเรียกร้อง และต่อสู้เพื่อความเป็นคนมลายูและเป็นมุสลิม มีปัจจัย ที่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มเคลื่อนไหวในภูมิภาคอื่นๆ ตรงที่ในการเคลื่อนไหวนั้นเราไม่สามารถปฏิเสธ บทบาทของศาสนาและผู้นำท้องถิ่นได้เลย การเมือง และการเคลื่อนไหวดำเนินไปภายใต้การนำของผู้นำ ศาสนาอย่าง อุลามาหรืออะฮ์ดีหรือโต๊ะครูได้เลย ในแง่นี้ ศาสนาอิสลามจึงถูกทำให้เป็นการเมือง หรือมีมิติ ทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้ ด้วยลักษณะและการปฏิบัติ ของศาสนาอิสลามเอง และปฏิสัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่ ที่เป็นโลกวิสัย (secular) ที่สำคัญคือ การที่มุสลิม ยึดถือและปฏิบัติหลักการคำสอนของศาสนาในชีวิต ประจำวันอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ วัตรปฏิบัติของ อิสลามเป็นส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตที่เป็นจริงไม่ใช่ ในพิธีกรรมเหมือนศาสนาอื่นๆ ต่อมาเมื่อเกิดความรุนแรง

อีกครั้งในช่วงหลัง พ.ศ.2547 ปัจจัยเรื่องประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ถูกอธิบายผ่าน มุมมองเรื่องการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งให้ความสนใจ สร้างคำอธิบาย

งานศึกษาในแนวทางนี้เรื่อง “ความรู้ 3 ภูมิภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์” ของ ชูสิทธิ์ วิรุณหะ¹¹ ก็เป็นอีกเล่มหนึ่งที่น่าสนใจ ผลงานเล่มนี้รวมอยู่ใน ชุดเดียวกับผลงานของธเนศ ที่ตีพิมพ์ออกมารวมกัน “สร้างองค์ความรู้” เกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ เพื่อให้ง่าย ต่อการทำความเข้าใจของสังคมไทยทั่วไป อันถือเป็น เป้าหมายหลักของหนังสือชุดนี้

ชูสิทธิ์อธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ของชายแดนภาคใต้นับตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์ ยุคกลางสู่จนถึงราชอาณาจักรปัตตานี พัฒนาผ่านไป จนถึงยุคที่ถูกปกครองแบบรวมศูนย์ในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่รู้จักกันในนามของการปกครองมณฑลเทศาภิบาล โดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ช่วงที่ไทยมุ่งสร้าง ราชอาณาจักรรวมศูนย์ที่มีแนวคิดชาตินิยมไทยเป็นศูนย์กลาง ที่มุ่งหมายการบูรณาการทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม กระทั่งก่อให้เกิดการต่อต้านโดยผู้นำศาสนาของชายแดน ภาคใต้ และพัฒนามาเป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดน ในที่สุด งานของชูสิทธิ์ มีสมมติฐานว่าการเปลี่ยนแปลง รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและสยามนั้น เป็นสาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองที่ตกทอด มาจนถึงปัจจุบัน

¹⁰ Davisakd Puaksom. (2004). “Of a Lesser Brilliance: Patani Historiography in Contention”. in Michael J. Montesano and Patrick Jory, eds. The Plural Peninsula: Studies in the History of Ethnic Interactions in Southern Thailand and Northern Malaysia.

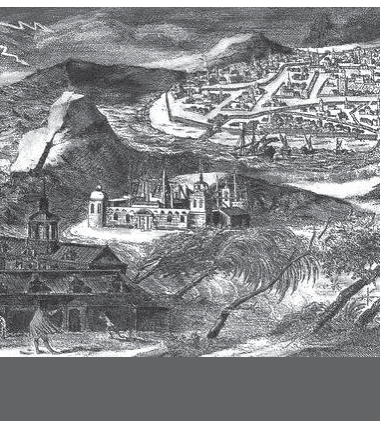
¹¹ ชูสิทธิ์ วิรุณหะ. (2548). ความรู้ 3 ภูมิภาคภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

งานศึกษาชิ้นนี้อธิบายว่าปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ปัตตานี ซึ่งทั้งสองถือเป็นหน่วยการเมืองที่มีความเฉพาะตัว ชูสิทธิ์เห็นว่าปัญหานั้นเกิดขึ้นเมื่อสยามพยายามปรับตัวเองให้เป็น “ชาตินิยมไทย/สยาม” ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มีความจำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์กับปัตตานีด้วย ความเคลื่อนไหวดังกล่าวเรียกว่าเป็นกระบวนการสร้างชาติของไทย กระทั่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง นโยบายดังกล่าวนี้กระทบต่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวมุสลิมหลายปัตตานี

นอกจากนั้น นโยบายการสร้างชาติยังเกิดขึ้นภายใต้สภาวะทางการเมืองของประเทศที่ไม่มีกลไกต่อรองให้กับชุมชนระดับล่างและประชาชนอย่างแท้จริง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การรวมศูนย์และปกครองในแนวตั้ง ทำให้การสื่อสารระหว่างประชาชนและรัฐบาลถูกปิดกั้น ประชาชนจึงแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจด้วยการก่อความไม่สงบในรูปแบบต่างๆ และการแก้ปัญหาความไม่สงบก็มักจะทำด้วยการใช้กำลังในการปราบปราม จับกุม และคุมขัง

ในส่วนของกลุ่มชาวมุสลิมผู้ต่อต้านก็พัฒนารูปแบบการต่อต้านออกไปเรื่อยๆ โดยชูสิทธิ์ระบุว่า การต่อต้านรัฐสยาม/ไทยของชาวมุสลิมเริ่มจากผู้นำศกดินในระบบสังคมมุสลิมดั้งเดิมที่สูญเสียสถานะความเป็นกษัตริย์และผลประโยชน์ กล่าวคือ สุลต่านในระบบดั้งเดิมสูญเสียสถานะของตัวเองในความสัมพันธ์ภายใต้การปกครองแบบรวมศูนย์ที่รัฐสยามสถาปนาขึ้น ต่อมาก็พัฒนาไปเป็นการต่อต้านของมวลชน จากประเด็นการเมือง พัฒนาการไปสู่ประเด็นสังคม/วัฒนธรรม และศาสนาในที่สุด ผู้ต่อต้านก็พัฒนาจากผู้นำศกดินไปสู่ผู้นำศาสนา

นักวิชาการบางส่วนระบุว่า จุดเด่นของงานวิเคราะห์ของชูสิทธิ์ ก็คือการมองภาพความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบริบทของการต่อสู้ทางอำนาจและสัมพันธ์ภาพทางอำนาจของรัฐไทยกับปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการนำเสนอให้ยอมรับสมมติฐานว่าในอดีตนั้นมีรัฐแบบสุลต่านของปัตตานีเกิดขึ้นควบคู่กับรัฐราชาธิราชของสยาม การต่อสู้ระหว่างกันมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์ทางการเมืองในพื้นที่คาบสมุทรมลายู ซึ่งในที่สุดหน่วยการเมืองที่เรียกว่า “รัฐปัตตานี” ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยการเมืองที่เรียกว่า “รัฐไทย”

ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์อันจำเพาะของกลุ่มชาติพันธุ์มลายู ยังได้รับการกล่าวถึงโดยนักวิชาการที่ทำงานให้กับหน่วยงานความมั่นคงด้วย อย่างเช่น รายงานการวิจัยเรื่อง “แนวความคิดในการวิเคราะห์พื้นที่ปฏิบัติการ จังหวัดปัตตานี” (Concepts to Analyze Operational Area in Pattani Province) โดย พันเอกชัชวิชัย ปิ่นทอง และพันเอกสิริพล ชินบุตร นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร ที่กล่าวว่าปัญหาการก่อ “ความไม่สงบ” ในชายแดนภาคใต้ นั้น สัมพันธ์รุ่มานาน ยากต่อการแก้ไข เป็นปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะ เพราะ “จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะแตกต่างจากจังหวัดอื่นของประเทศ เนื่องจากปัตตานีมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในอดีตประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 2 คือ เมืองลังกาสุกะ ที่เป็นเมืองท่าที่สำคัญและยังเป็นที่มาของขบวนการก่อความไม่สงบในการวางแผนแบ่งแยกดินแดนเพื่อจัดตั้งรัฐปัตตานี ดารุสซาราม”¹²

ในมุมมองวิชาการท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์กลายเป็นหัวข้อของสภาวะที่มีอัตลักษณ์และไม่มีอัตลักษณ์ของชาวปัตตานี ในหนังสือเรื่อง “ปัตตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู” ขนาด 532 หน้า ซึ่งเป็นผลงานเขียนร่วมกันของ อารีฟิน บินจิ, อ.ลออแมน และชูฮัยมีย์ อิสมาแอล หนังสือเล่มนี้เป็นประวัติศาสตร์จากมุมมองของนักวิชาการท้องถิ่นที่มีแนวคิดชาตินิยมมลายู อารีฟิน ระบุว่า หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับ “ผู้ที่อยากจะทบทวนอดีตที่ผ่านมา ว่ามีอะไรเกิดขึ้นแก่สังคมชาวมลายู”¹³ ผู้เขียนทั้ง 3 คนนั้นมีความถนัดที่แตกต่างกัน อ.ลออแมน นั้นรู้จักกันดีว่าเป็น อัลดุลเลาะห์ ลออแมน เจ้าของอีกนามปากกาหนึ่งคือ อ.บางนรา นักเขียนและนักวิชาการท้องถิ่นอาวุโสที่เริ่มทำงานศึกษาสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนภาคใต้อย่างจริงจังในช่วงพุทธทศวรรษ 2520 ส่วนอารีฟิน บินจิ เป็นอีกนามของ พล.ต.ต.จำรูญเด่นอุดม อดีตตำรวจชั้นผู้ใหญ่ของกรมตำรวจไทย ส่วนชูฮัยมีย์ อิสมาแอล เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาและเอกสารมลายู การทำงานร่วมกันของทั้งสามคนจึงเป็นการประสานกันอย่างลงตัว กล่าวคือ อ.ลออแมน นั้นรวบรวมผลงานของตนที่เคยเขียนและเคยตีพิมพ์กระจัดกระจายทั้งในรูปหนังสือและบทความในหน้านิตยสารและที่เคยพิมพ์เป็นเล่ม มาเรียบเรียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะผลของเขา

¹² ชัชวิชัย ปิ่นทอง และพันเอกสิริพล ชินบุตร. (2556). แนวความคิดในการวิเคราะห์พื้นที่ปฏิบัติการ จังหวัดปัตตานี (Concepts to Analyze Operational Area in Pattani Province). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเสนาธิการทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, หน้า 14.

¹³ อารีฟิน บินจิ, อ.ลออแมน และชูฮัยมีย์ อิสมาแอล. (2551). ปัตตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู. สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้.

เรื่อง “ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน” ที่เคยตีพิมพ์ในชื่อ อ.บางนรา ที่ได้รับคำชื่นชมว่าเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ปัตตานีเล่มสำคัญอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งเขียนขึ้นภายใต้บรรยากาศของเสรีภาพหลัง 14 ตุลาคม 2516 ที่มีน้ำเสียงแบบชาตินิยมปัตตานีที่แข็งกร้าวยิ่ง ผลงานเล่มนี้ชาววิทยุเกษตรศรี ในนามของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่สนับสนุนโดยมูลนิธิโตโยต้า ได้นำมาตีพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งเป็น เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “The Islamic-World and Muslims in Southeast Asia” ซึ่งจัดขึ้น ณ โรงแรมทวินโลตัส จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ 27-28 มีนาคม 2551

กล่าวสำหรับการสัมมนา เป็นที่น่าสังเกตว่าในงานครั้งนี้มีเอกสารชิ้นเล็กๆ บางๆ แจกจ่ายแก่ผู้เข้าร่วมประชุมมากถึง 20 เล่ม ในจำนวนนี้มีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งสิ้น 5 เล่ม เป็นของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงในประเทศ 1 คน คือ ชูสิทธิ์ วิรุณหะ จากภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จากผู้สื่อข่าวที่มีชื่อเสียงอีก 1 คน คือ รุ่งรวี เณลิมศรีภิญโญรัช งานของชูสิทธิ์ ส่วนของนักวิชาการและผู้สื่อข่าวรุ่นใหม่อีก 2 คน คือนิอับลุราภิ บินนิฮัสซัน จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี นักวิชาการชาตินิยมมลายูรุ่นใหม่ และสุภัตรา ภูมิประภาส ผู้สื่อข่าวที่มีท่าทีการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ปัตตานียุคสุดท้ายแบบนักสตรีนิยม

การยอมรับว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นปัจจัยหลักของความรุนแรงในปัจจุบันอาจเห็นได้จากจำนวนข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาตีพิมพ์ใหม่ในงานนี้ วรรณกรรมตำนานประวัติศาสตร์เรื่อง “ฮิกายัตปัตตานี” ซึ่งเป็นเอกสารเก่าแก่ ที่ฮิรรอฮิม ซุกรี ใช้เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการเขียน Sejarah Kerajaan Melayu Patani (ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี)¹⁴ ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งในงานนี้และสร้างความตื่นตื้นให้กับนักวิชาการ นักข่าว และนักพัฒนาเอกชนรุ่นใหม่ไม่น้อย เพราะตำนานฉบับแปลจากภาษามลายูเรื่องนี้เคยตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในวารสารรัฐสมิแล ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในช่วงทศวรรษ 2520 ซึ่งจนถึงปัจจุบันก็ถือเป็นเอกสารหายากไปแล้ว¹⁵

¹⁴ หนังสือเล่มนี้แต่งขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2490 เป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์แนวชาตินิยมปัตตานีเล่มแรกที่ได้สร้างแม่แบบการเล่าเรื่อง (master narrative) ให้กับประวัติศาสตร์นิพนธ์ปัตตานีในเวลาต่อมา ทั้งในหมู่นักวิชาการท้องถิ่นปัตตานีและนักวิชาการส่วนกลางที่ไม่เข้าฝ่ายรัฐมักจะเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ภายใต้โครงเรื่องแบบที่ซุกรีใช้ในการเล่าเรื่องในหนังสือเล่มนี้ ดูเพิ่มเติมใน พิเชฐ แสงทอง. (2551). **ตำนานไทยพุทธและมลายูมุสลิม: อำนาจและการต่อต้านในภาคใต้ของไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุษฎิบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹⁵ วารสารรัฐสมิแล เป็นวารสารกึ่งวิชาการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ยุคที่เกิดความขัดแย้งครั้งใหญ่ในยุคกลางทศวรรษ 2510 จนถึงปัจจุบัน วารสารนี้ได้รับการคัดสรรให้เป็นหนึ่งใน “ร้อยเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ปัตตานี” ซึ่งเป็นโครงการรวบรวมและปริทัศน์เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สนับสนุนโดยมูลนิธิเอเชีย ดำเนินการโดยอาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

งานส่วนหนึ่งในการประชุมสัมมนาดังกล่าว มีบทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของปัตตานี บทความของซูลิพร เสนอ “ความคิดบางประการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-มลายูในมิติประวัติศาสตร์”¹⁶ โดยวิเคราะห์ว่า ความขัดแย้งระหว่างไทย/สยาม-ปัตตานีมีความต่อเนื่องจากอดีต โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการสร้างคำอธิบายถึงความสัมพันธ์ของสองหน่วยทางการเมืองที่ขัดแย้งกัน กระทั่งสยามเข้าสู่ยุคใหม่ อันเป็นยุคการเมืองแบบรวมศูนย์ที่รวมเอาหน่วยการเมืองอย่าง ปัตตานีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย คำอธิบายว่าด้วยความสัมพันธ์อธิบายว่าปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ ทำให้ปัตตานีกลายเป็นชนกลุ่มน้อย ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาชนกลุ่มน้อย ขณะที่คำอธิบายได้กลับเป็นของนักวิชาการในท้องถิ่น ซึ่งเป็นคำอธิบายที่คล้ายคลึงกับคำอธิบายของมาเลเซียที่มองว่าปัตตานีเป็น “อู่อวัฒนธรรมอิสลาม” จึงเป็นส่วนหนึ่งของโลกมลายู-มุสลิม

ซูลิพรเรียกการอธิบายความสัมพันธ์แบบดังกล่าวว่าเป็นการพิจารณาสองหน่วยการเมืองในลักษณะ “หัวอำนาจ” ความแตกต่างด้านคำอธิบายดังกล่าวทำให้การพิจารณาและท่าทีการแสดงออกต่อปัญหาชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน อันส่งผลต่อปัญหาขัดแย้ง ซูลิพรจึงเสนอให้พิจารณาความสัมพันธ์แบบใหม่ โดยให้มองข้ามวิธีคิดที่เน้นขอบเขตของรัฐชาติสมัยใหม่ เช่น ให้พิจารณาความจำเป็นของรัฐ (สยาม) ในบริบทประวัติศาสตร์ที่อาจเป็นไปได้ตาม

ประโยชน์ซึ่งขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ ไม่ใช่สยามคำนึงแต่ความมั่นคงและศักดิ์ศรีแต่อย่างเดียว ข้อพิจารณานี้จะทำให้เห็นว่ารัฐสยามก็เหมือนกับรัฐอื่นๆ ในภูมิภาค ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่หันมาให้ความสนใจกับการขยายแหล่งผลิตตอนใน การควบคุมประชากร และการกระชับอำนาจ ตลอดจนการควบคุมของศูนย์กลางมากขึ้น การควบคุม “ผืนดิน” เริ่มสำคัญว่าการควบคุม “ผืนน้ำ” ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ 19-20 ภายใต้แรงผลักดันของจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งเป็นเวลาที่กระแสความเป็นท้องถิ่นของรัฐมลายูจะลดลงภายใต้การปกครองของอังกฤษ ขณะที่รัฐสยามก็ไม่ผ่อนปรนต่อความเป็นอิสระของท้องถิ่นในเขตแดนที่ยึดถือแล้วว่าเป็นของตน

ข้อเสนอที่น่าสนใจประการสุดท้ายของซูลิพร คือ การให้พิจารณาถึง “ตัวแทนอำนาจ” ของรัฐสยามในภูมิภาค เช่น ดินแดนที่เคยถูกมองในฐานะรอยต่อของหัวอำนาจอย่างเช่น ปัตตานีหรือเกาะตะรุเตา หรือแม้แต่นครศรีธรรมราชซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นตัวแทนของอยุธยาหรือกรุงเทพฯ ในการควบคุมดินแดนใต้สุด ตัวแทนเหล่านี้มักถูกมองว่าเป็น “หนึ่งเดียว” กับอยุธยาหรือกรุงเทพฯ ทั้งๆ ที่ต่างก็มีฐานะเป็น “หน่วยทางการเมืองหนึ่ง” ในบริบทประวัติศาสตร์ซึ่งมีพลวัต มีจุดมุ่งหมาย และเป้าหมายของหน่วย (การเมือง) เป็นของตัวเอง และอาจมีศักยภาพของการเป็น “หัวอำนาจ” ด้วย จึงสมควรที่จะได้รับความสนใจศึกษาจากมิติภายในของท้องถิ่นหรืออนุภาคนั้นๆ ด้วย¹⁷

¹⁶ ซูลิพร วิรุณหะ. (2551). “ความคิดบางประการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-มลายูในมิติประวัติศาสตร์” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง “โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์” จัดโดยมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ณ โรงเรียนทวิน โลตัส จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2551.

¹⁷ ผลงานอีกเล่มที่สำคัญยิ่งของ ซูลิพร วิรุณหะ ซึ่งใช้ข้อมูลตำนานปรัมปรา ตำนานประวัติศาสตร์ และพงศาวดาร ตลอดจนนิทานปรัมปราศึกษาวิถีคิดทางการเมืองของโลกมลายูสมัยโบราณซึ่งเป็นโลกมลายูสมัยที่ยังไม่เกิดพรมแดนรัฐชาติ คือ **บุหงารายา: ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู** จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2551. หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย (TTF AWARD) สาขาสังคมศาสตร์ ประจำปี 2552.

แม้ว่าจะมองมาจากมิติทางประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน แต่ทั้งงานศึกษาของ ธเนศ และชูลีพร ก็ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์คนละช่วงเวลากัน และเอกสารการสืบค้นก็คนละกลุ่มกัน กล่าวคือ ธเนศให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ระยะใกล้ โดยเฉพาะตั้งแต่เกิดเหตุการณ์หะยีสุหลงจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ชูลีพรใช้เอกสารชั้นต้นประเภทตำนาน ปรีมนิพนธ์ ตลอดจนพระราชพงศาวดาร เป็นหลักในการพิจารณา โดยไม่ลืมนึกถึงความจริงที่ว่าเอกสารเหล่านั้น แม้จะเป็นเอกสารชั้นต้น แต่ก็มีฐานะเป็น “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” ที่มี “การเมืองของการเขียน/การเมืองของการเล่าเรื่อง” แฝงฝังอยู่ด้วย ข้อเสนอของชูลีพร จึงพยายามที่จะเรียกร้องให้พิจารณาในมิติประวัติศาสตร์เพื่อ “สร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ปัตตานีใหม่” ให้พ้นไปจากคำอธิบายว่าด้วยความขัดแย้งของ 2 ชั่วอำนาจหรือ 2 ชั่วการเมืองที่ครอบงำการพิจารณาปัญหาชายแดนมาตลอด ส่วนธเนศนั้น อาจจะเป็นด้วยเขาเคยเป็นอดีตนักต่อสู้ทางการเมือง ที่ได้รับผลกระทบจากอำนาจรัฐกระทั่งต้องเดินทางเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเขตป่าทางภาคใต้บริเวณจังหวัดพรมแดนพุทธ-มุสลิมมาก่อน ทำให้งานศึกษาของเขายังวางอยู่บนความขัดแย้งของสองชั่วอำนาจ งานศึกษาของเขาทั้งหมด “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย” และ “ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปัตตานี” ผลงานเล่มล่าสุดที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียง คือ สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม อันอยู่ในเครือของบริษัทสื่อครบวงจรอย่าง “มติชน” จึงยังคงยืนยันให้เห็นถึงปฏิบัติการที่ไร้ความชอบธรรมโดยรัฐ การกดขี่ข่มเหงในทางประวัติศาสตร์ ทางออกจากปัญหาของธเนศ คือ การที่รัฐจะต้องยินยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของผู้ก่อความไม่สงบ แม้ว่าเอาเข้าจริงแล้ว ไม่เคยมีข้อเรียกร้องจากขบวนการที่เป็นรูปธรรมพอที่จะให้รัฐไทยปฏิบัติตามได้เลยตลอดระยะเวลาราว 9 ปี ก่อนเกิดการเจรจากันโดยมีมาเลเซียเป็นตัวกลางเมื่อ พ.ศ.2556 แต่ความเป็นนักประวัติศาสตร์ ธเนศก็อ้างอิงถึงข้อเรียกร้อง 7 ข้อ ของหะยีสุหลง ซึ่งเป็นต้นเรื่องของการเคลื่อนไหวที่ถูกมองว่า “แบ่งแยกดินแดน” ในทศวรรษ 2490

นั่นเองว่านั่นคือข้อเรียกร้องของปัจจุบัน ในคำนำ “ประวัติศาสตร์วิพากษ์ฯ” ธเนศ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ของปาดานีโดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติและเรื่องราวการต่อสู้ของประชาชนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะฮัจญ์สุหลงเป็นอดีตที่ยังมีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน เพราะความคิดใหญ่เบื้องหลังการกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น ยังไม่ได้ผ่านการปฏิบัติที่นำไปสู่ผลลัพธ์อันเป็นที่ยอมรับของประชาชนส่วนข้างมาก ความขัดแย้งหลักจึงยังดำรงอยู่ จนทำให้ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ที่ได้ยินได้ฟังอยู่ทุกวันในขณะนี้ เป็นเหตุการณ์เดียวกับที่ได้เกิดขึ้นในอดีตก่อนแล้วทั้งสิ้น” (หน้า [7])

การศึกษาประวัติศาสตร์ในฐานะปัจจัยของความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น แม้ว่ามึงานศึกษาจำนวนไม่น้อย และมีนักวิชาการจากหลากหลายหน่วยงานเข้ามาศึกษา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นการผลิตซ้ำมุมมองและวิธีการตีความข้อมูลที่ไม่มีความแปลกใหม่มากนัก งานส่วนใหญ่คือการตอกย้ำประวัติศาสตร์บาดแผล อันเป็นประวัติศาสตร์ที่ทุกฝ่ายยอมรับกันอยู่แล้วว่าสร้างความเจ็บปวดให้แก่ชาวมุสลิมในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ในสถานการณ์ความรุนแรง หากการศึกษาจะมีประโยชน์ก็สามารถเกิดขึ้นได้ในสองด้านบนคมดาบเดียวกัน ด้านหนึ่งคือประวัติศาสตร์บาดแผลทำให้สังคมไทย “เห็นใจและเข้าใจ” ชาวมลายูมุสลิมและเหล่าผู้ก่อความไม่สงบมากขึ้น อีกด้านหนึ่ง ประวัติศาสตร์บาดแผลก็ยังสามารถเป็นเชื้อพันธุ์เพาะความเจ็บแค้นเจ็บปวดให้กับชาวมลายูมุสลิมรุ่นใหม่ให้กล้าและบ้าบิ่นพอที่จะสร้างความรุนแรงเพื่อสร้างรัฐปัตตานีในจินตนาการมากขึ้น

“หุนโลิกา” รวมเรื่องสั้นชุดใหม่ ของไพฑูรย์ ธัญญา

นักเขียนซีไรต์

ไพฑูรย์ ธัญญา ชาว อ.บางแก้ว จ.พัทลุง เป็นนักเขียนซีไรต์คนหนึ่งที่มีผลงานเขียนอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ได้ซีไรต์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 ทั้งนิยาย เรื่องสั้น และงานวิชาการ ผลงานเรื่องสั้นชุด “กอกองทราย” ถึงปัจจุบันพิมพ์ซ้ำแล้วถึง 45 ครั้ง

รวมเรื่องสั้นล่าสุด “หุนโลิกา” รวมเรื่องสั้นชุดใหม่ แทบทุกเรื่องมีกลิ่นอายของ “การเมือง” ทั้งในความหมายตรงและความหมายแฝง นั่นก็แสดงให้เห็นว่า นักเขียนอย่างไพฑูรย์ยังคงเฝ้ามองสังคมและยึดมั่นในบทบาทของวรรณกรรมในฐานะเครื่องแสดงทัศนะทางสังคมของตัววรรณกรรมเอง จรุงพร ปรปักษ์ประลัย ในคอลัมน์บันทึกระหว่างบรรทัด หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ กล่าวถึงรวมเรื่องสั้นเรื่องนี้ไว้ว่า เด่นตรงที่ผู้แต่งใช้ “ผม” เป็น “ผู้เล่าเชิงถ้อยห่าง” ของเรื่อง ทำให้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือทำให้สามารถสะท้อนปัญหาในมุมกว้างได้ดี “วางสถานะตัวเองเป็นคนนอก สงบนิ่ง เฝ้ามอง โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว” แต่ข้อเสียคือ “ทำให้เรื่องสั้นแทบทั้งหมดไปไม่ถึงที่สุด...โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางอารมณ์ของเรื่อง เหมือนเรายืนอยู่ข้างๆ “ผม” เขาชี้ให้เรามองปัญหา พร้อมบอกว่า รู้สึกอย่างไร เรามองตามเขา ครุ่นคิดตามที่เขาชี้มา จากนั้นทั้งเราและเขาก็ยังคงยืนนิ่งอยู่อย่างนั้น สงบนิ่งและเฝ้ามอง” เห็นด้วยกับจรุงพรหรือไม่ อาจต้องชื่อมาพิจารณา